

Statsbevillinger til dansk Landbrug. 1835—1910 *).

Foredrag i Det kongelige danske Landhusholdningsselskab
den 13. Marts 1918 af Forstander S. C. A. Tuxen.

Foranlediget ved Landets hele »økonomiske og commercielle Tilstand« tilskrev Kong *Frederik d. 6.* i 1824 sine Collegier, at han, »for at den højst nødvendige Ligevægt kan finde Sted mellem Statens Indtægter og Udgifter«, allernaadigst har approberet et saakaldet Normal-Reglement for Finanskassen. — Heri indeholdes »de Summer, som hvert Collegium og Departement eller hver anden Gren af Statshusholdningen for Fremtiden kan vente at erholde aarligen anvist, for

*) Den vedføjede Tavle skal give et sandt Billede af Statsbevillinger til dansk Landbrug i de 75 Aar fra 1835 til 1910. — Men mit personlige Skøn har jo spillet en Rolle baade med Hensyn til, hvad der er medtaget og hvorledes dette er fordelt paa de forskellige Konti. — Af Pladshensyn har jeg saaledes i sidste Øjeblik udelukket to Kolonner for henholdsvis »Havebrug« og »Skovbrug«. Ingen af dem har dog været særlig stærkt tærende paa Statskassen, og har de end fulgt den i de øvrige Kolonner viste Stigning i Beløbene, var de dog heller ikke i den Henseende særlig bemærkelsesværdige. — Desuden vil der i Tavlen savnes mindre betydelige Tillægsbevillinger, overordentlige Statsudgifter til Bygninger, Subventioner til Dampskibsselskaber o. a., der da ogsaa i Reglen findes opført under »andre og overordentlige Statsudgifter«, samt til Sandflugtdæmpning, som det ikke har ligget i Planen for mit Foredrag at medtage. — Indtil Aar 1900 gælder Tallene kun hvert femte Aar, medens de derefter viser de aarlige Bevillinger.

Statsbevillinger til Landbruget 1835—1910.

Bev. i Kr. ved Aar	Land- brugets alm. Fremme	Husdyr- bruget	Land- brugets Oplysning	Grund- kultur	Hus- mands- Sagen	Mælke- bruget	Handel: Omset- ning, Kredit	Plante- avlens	Dyrslæ- gtes væsen	Mask.- & Red- skabs- prøver	I alt	Bev. i Kr. ved Aar
1835	1.600	58.200						3.000	14.300		77.100	1835
1840	1.600	58.200						3.000	14.560		77.360	1840
1845	4.800	74.000						3.000	18.808		100.608	1845
1850	16.750	51.200						3.000	24.960		95.311	1850
1855	30.400	70.288							27.354		128.042	1855
1860	19.200	68.903	75.710						12.700		176.513	1860
1865	19.200	74.052	78.568						10.175		181.995	1865
1870	14.000	57.200	80.669	4.000					10.350		166.219	1870
1875	14.000	37.200	102.207	17.600	20.000				13.700		204.707	1875
1880	14.000	38.200	111.620	31.600	20.000	22.000			12.885		250.305	1880
1885	23.000	69.800	147.814	53.357	20.000	43.320	2.000		15.779		375.070	1885
1890	21.500	215.000	188.274	127.357	36.000	87.600	28.000	20.000	15.910		739.641	1890
1895	28.500	352.000	267.065	143.757	64.000	106.600	31.200	43.200	94.443	5.000	1.135.765	1895
1900	60.300	541.850	304.982	210.000	68.000	128.900	37.350	57.000	178.823	5.000	1.592.205	1900
1901	63.300	572.050	315.232	221.000	70.500	144.800	42.050	74.415	289.471	5.000	1.797.818	1901
1902	67.800	575.050	330.092	220.000	87.000	143.100	41.750	77.425	290.584	5.000	1.837.801	1902
1903	61.700	507.050	334.979	240.900	92.000	171.050	41.750	83.800	290.907	5.000	1.829.136	1903
1904	39.200	829.500	380.159	245.900	99.000	185.283	41.750	119.542	290.550	3.000	2.233.884	1904
1905	39.200	829.500	384.796	318.800	101.000	194.800	41.850	125.170	299.157	3.000	2.337.273	1905
1906	39.200	835.500	394.419	265.800	103.000	190.483	41.850	237.420	330.009	3.000	2.440.681	1906
1907	39.200	836.700	423.224	277.900	126.000	203.100	45.850	226.080	332.904	3.000	2.513.958	1907
1908	26.700	974.500	438.740	343.100	121.000	197.550	59.100	253.855	334.485	5.000	2.754.030	1908
1909	26.700	976.000	440.165	365.400	125.000	193.175	59.300	259.388	363.904	5.000	2.814.032	1909
1910	26.700	1.050.000	480.400	455.284	127.000	190.200	57.550	309.828	365.821	5.000	3.067.783	1910

dermed at bestride de under sammes Ressort hørende, dels staaende eller ordentlige, dels overordentlige Udgifter, og hvortil disse — dersom det ikke straks kan ske — efterhaanden maa søges indskrænkede«.

Det saaledes normerede Reglement var endnu gældende i 1835, og vil vi søge om særlige Bevillinger for Landbruget, maa det være under Rentekammeret, der i en Skrivelse af 1834 kaldes det, som »Omsorgen for Landbrugets Fremme allernaadigst er betroet«.

Med Interesse ser man her efter, hvad der i en karrig Tid maatte være særlig vort Landbrug beskaaret. — Opmærksomheden drages da først af en Post, der hedder Gager til Landvæsensbetjente. Men venter nogen i disse at finde, hvad der nærmer sig til Lighed med vore Dages Landbrugskonsulenter, tager han jo meget fejl. Det er, hvad vi ogsaa nu kalder Landinspektører, der var ansat ved de saakaldte Landvæsenkontorer, hvoraf Kongeriget den Gang ejede to, et for Jylland og Lolland-Falster, et andet for Sjælland og Fyn. — Det mest rent landbrugsfaglige, disse Kontorer da havde med at gøre, var den øverste Administration af de mange Godser omkring i Landet, som Staten i Nødens Tid havde maattet overtage og hvoraf vi endnu i 1835 kan tælle omkring ved en Snes*). De søgtes imidlertid efterhaanden realiserede, og man var derefter belavet paa fremtidig at kunne nøjes med et Landvæsenkontor for Danmark. Ja, vi har jo endnu det Navn i vor Centraladministration; men rigtignok omfattende mange Forretninger, hvorom

*) I Hjørring Amt: Dronninggaard (fra 1820), Baggesvogn (1821), Kokkedal (1823) og Aagaard (1828); Aalborg Amt: Nyeveaa (1824), Buderupholm (1824) samt Bjørnsholm, Lundgaard og Padkær (1828); Randers Amt: Skaarupgaard (1823), Katholm (1823) og Mejlgaard (1824); Skanderborg Amt: Hovedgaarden Silkeborg (1823); Aarhus Amt: Moesgaard (1824); Odense Amt: Frederiksgave og Flenstoft (1820) og endelig i Holbæk Amt: Alkestrup og Egemark (1823) samt Flinterupgaard (1832).

der ikke drømtes i 1835. Udgifterne ved den Tids Landvæsenskontorer har det da ogsaa ligget udenfor Planen at medtage paa vor Tavle.

Derimod maa vi standse ved en Post, der hedder Præmier til Farveplanters Dyrkning og Høraavl samt Fiskeriernes Fremme. Den synes nærmest ved et Tilfælde at være kommet med i Lighed med tilsvarende Virksomheder ved Datidens landøkonomiske Selskaber, og det drejer sig i Reglementet fra 1824 kun om 7000 Kr. Deraf medgaar endda sædvanlig Størsteparten til Fiskeriernes Fremme, saa at det er fundet rigtigst paa Tavlen kun at opføre ca. 3000 Kr. som det af Staten den Gang til »Planteavlen« bestemte Beløb.

Mere klart for Dagen ligger de meget større Summer, som allerede da kom »Husdyravlen« til gode. Det var dog endnu fra Statens Side kun Hestene, det gjaldt, idet der regnedes med Udgifter til Frederiksborg Stutteri (20.000 Kr.) samt til Hestevæddeløb og Stutteribesigtelser (38.200 Kr.). — Hvor delte Meningen end da som nu var, om til hvilken Grad der her kan tales om en udelt Landbrugsinteresse, kan vi næppe undlade at opføre Beløbet 58.200 Kr. som den Gang viet Husdyrbrugets Fremme ved Statsforanstaltning. — Tæt op dertil kommer saa de Beløb, der allerede den Gang var bestemte til »Dyrlægevæsenet«, nemlig til Veterinærskolen (14.000 Kr.) og til en saakaldet Kvægsygekommission (300 Kr.), ialt 14.300 Kr. — Føjes saa endelig hertil, hvad der paa Normal-Reglementet er bestemt som Bidrag til vort da allerede et Par Menneskealdere gamle Landhusholdningsselskab, 1600 Kr., der paa Tavlen er opført som bestemt til »Landbrugets Fremme i Almindelighed«, er vi naaet til en samlet Sum af 77.100 Kr. *).

*) I de aarlige »Journaler for kongelige Resolutioner og Befalinger til Rentekammeret« saa vel som i »Rentekammerets Relations og Resolutions Protokol«, bl. a. under »Bevillinger, som ikke overstiger 100 Rdlr. Sølv« (alene i 1834 mellem 8 og 900), stødes

Dette kan for Nutids Øjne synes et meget beskedent Beløb, og det maa i Virkeligheden multipliceres med 40, for at naa paa Højde med det tilsvarende i vore Dage. Et Blik ned ad Talrækken vil derhos vise, hvorledes denne Stigning har været, og at det egentlig først er for tredive Aar siden, fra omkring ved 1890, at den er bleven saa betydelig, at det ikke kan stilles i Forbindelse med den Dalen i Pengenes Værdi, man sædvanlig regner med fra samme Tidspunkt. — Bag disse Tal ligger der imidlertid et Stykke Landbrugshistorie, som det kan lønne sig at betragte lidt nærmere, og Bevillingerne er i den Hensigt paa vor Tavle ordnede i ti Kolonner, hver for sin Konto.

I den første Kolonne for **Landbrugets almindelige Fremme** finder vi til at begynde med kun det Beløb, hvormed Staten støttede vort Selskab, og først efter den frie Forfatnings Indførelse findes der en særlig Bevilling paa Finansloven med denne Betegnelse. Den andrager da 10.000 Kr., som sammen med det til 6.750 Kr. forhøjede Bidrag til Landhusholdningsselskabet giver Summen 16.750 Kr. paa denne Konto for 1850. Senere veksler Beløbenes Størrelse, og naar den er størst, skyldes det navnlig Tilskud til de samvirkende danske Landboforeninger. At den mod Slutningen findes aftagende, maa tilskrives, at Beløb, der tidligere faldt ind under de almindelige, nu paa Finansloven er overført til særlige Konti. — Tilskud til Husmandsforeningernes almindelige Udgifter er det fundet rigtigst at henhøre til den særlige Konto for Husmandssagen.

Den Kolonne, som i 1835 stod med det største Beløb, vedrørte imidlertid **Husdyrbruget**, og det er da ogsaa den, der i saa Henseende naar højest op endnu i vor Tid. — Det første lille, men vigtige Skridt i denne

der vel hist og her paa Poster, som maa siges at komme Landbruget til gode; men de er i høj Grad spredte og til Dels saadanne, hvor Staten forholder sig til sine særlige Godser som mangan privat Godsejer til sit.

Retniug skete ved Loven af 4. Februar 1852 om »Foranstaltninger til Husdyr- og især Hesteavlens Fremme«.

Det var i Virkeligheden første Gang, at der efter en udførlig Debat i Landsting og Folketing vedtoges en Lov om Statsmidler til Fremme af noget i vort Landbrug. — I Tiden nærmest efter 1835 var ganske vist Statsforanstaltningerne i ikke uvæsentlig Grad præget af Landbrugets Betydning for vort Land, særlig paairket af Stænderforsamlingernes Forhandlinger. Men Staten virker jo ogsaa ved andet end ved sine Pengemidler(!), og det var ikke med Bevilling af saadanne, men ved Indflydelse paa de almindelige Lovgivningsforanstaltningerne, at »Stænderne« gjorde sig gældende*).

Nu, i 1852, var der imidlertid Tale om en Bevilgning af Penge. — Det gjaldt dels et Forsøg paa at genopbygge Stamstutteriet i Frederiksborg og dels et udstrakt Landstutteri med Udstationering af 40 Hingste, hovedsagelig engelske Halvblodsheste. — Men nyest og af størst Interesse er jo den Del af Loven, der angaar aarlige Præmier ved Dyrskuer efter Foranstaltning af de landøkonomiske Foreninger i de for-

*) I Tiden fra 1837 til 1849 udkom der saaledes Plakater, Forordninger og Anordninger vedrørende: Stutteribesigtigelse; Nedsættelse i Optagelsespengene for Kreaturer; Selvejrbønders Testationsret; Procesform for Skovforbrydelser; Sandflugtvæsen; Retsforholdet mellem Jorddrot og Fæster; det at ingen hoverifri Gaard maatte blive hoveripligtig; Jagten i Danmark; ny Skyldsætning af Jordejendomme; ugifte Karles Forpligtelse til at tage Tjeneste; Lettelser i Konsumptionslovgivningen; Landkommunalvæsenet; Eksekution i en Landejendoms Afgrøde; Midler mod Skabsygens Udbredelse; Jagts Udøvelse i Haver; Opkøb af Landmandens Produkter; ulovlig Brændevinsbrænden paa Landet; Vands Afledning og Afbenyttelse; Kontrol med Brug af Parceller for langt Tidsrum; Indskrænkning i Forbudet mod at tage Inderster tilhuse; Ophævelse af Ret til at oprette Sædegaarde til Stamhuse; Forbedring i Husmænds og Indersters Kaar; Anlæg af Diger over anden Mands Grund; Erstatning til dem, hvis Kvæg nedslaas paa Grund af den smitsomme ondartede Lungesygge.

skellige Amter, og det skete med den op gennem den følgende Tid betydningsfulde Bestemmelse, at »Statsydelsen var betinget af, at Foreningerne af egne Midler ofrede Sagen et Beløb mindst lig med det, der modtoges af Staten«. — Det var forøvrigt foreløbig kun meget smaa Beløb, hvorom det drejede sig, nemlig 17.200 Kr. at fordele mellem alle Landets Amter, medens Stutterivirksomheden kunde regne med ikke mindre end 53.000 Kr. — Vor Tavle viser derefter ved Aaret 1855 et samlet Statsbidrag til Husdyrbrugets Fremme paa 70.288 Kr.

Det var jo i alt ikke stort mere end der tidligere var bevilget allerede i Normal-Reglementet; men medens Landstutteriet allerede ophævedes i 1862 og Stamstutteriet fra Statens Side endelig nedlagdes i 1871, blev den saaledes i 1852 indledede Statsbevilling til Præmier ved Dyrskuere bevaret lige til denne Dag, og den er efterhaanden udvidet efter en meget betydelig Maalestok.

Længe arbejdedes der dog med det samme beskedne Beløb. Husdyrlovens Fornyelse ²³/₁ 1862 medførte vel en udvidet Præmiering; men det var kun en Slags Erstatning for det ophævede Landstutteri, idet der bevilges 22.000 Kr. til Uddeling ved de saakaldte Hingsteskuer, og den samlede Bevilling forblev ret uforandret. Vi finder saaledes paa Finansloven for 1865 et samlet Beløb til Husdyravlens Fremme af 74.052 Kr., og det bliver ikke større før efter 1888. — I lang Tid er Summen endog kendeligt dalende paa Grund af de formindskede og til sidst helt ophørte Tilskud til Stamstutteriet, og selv den Udvidelse, der skete i 1880, idet Beløbene baade til de almindelige Dyrskuepræmier og til Præmier for ældre Hingste forhøjedes til 30.000 Kr. for hvert, formaar ikke at bringe den samlede Bevilling højere op.

Men med Loven af ¹/₄ 1887 faar Piben en helt anden Lyd. Der bevilges da som Understøttelse til Foranstaltninger til Fremme af Husdyravlen og

Husdyrbruget, som det nu hedder, en samlet Sum af 200.000 Kr. — deraf til almindelige Dyrskuepræmier 60.000 (10.000 forlods til Følhopper), til Stats-Hingste og Tyreskuer 80.000, til Fællesskuer 10.000 og til Foranstaltninger paa anden Maade indtil 50.000 Kr.

Vi ser da paa Tavlen for 1890 et samlet Beløb af 215.000 Kr., og dette stiger derefter med megen Styrke til 352.000 i 1895, 542.000 i 1900, 830.000 i 1905 og endelig 1.050.000 i 1910. — Den lille Nedgang i 1903 skyldes Ophævelse af den særlige Bevilling til Kvæg-avlscentrer. — Men vi forstod, som det ses, hurtigt paa anden Maade at faa Rigdomskilden til at flyde; stadig dog uden væsentlig Fravigelse af Princippet om, at der fra Landbrugets egen Side skulde ydes tilsvarende Beløb til dem, der i de forskellige Øjemed tilflød det fra Statens Side. — Det for 1910 anførte store Beløb fordeler sig med 310.000 Kr. til Præmier ved Skuer, 400.000 til Avlsforeninger, 285.000 til andre Foranstaltninger, derunder Kontrolforeningerne, 8.500 til Statsskuernes Beretninger, 30.000 til Dagpenge og Befordringer, 3000 til Biavlen, 1500 til Kaninavlen og 12.000 til Fjerkræavlen.

Det næste Omraade af Betydning for Landbrugets Fremme, der blev Genstand for Pengebevillinger under den nye Forfatning, gjaldt **Landbrugs-Oplysningen**. Spørgsmaalet herom havde jo ikke ligget brak indtil da; men Staten havde ikke havt meget dermed at gøre. Selv Forsøget i Trediverne med en Skole paa Mørup ved Sorø, der kan nævnes som en Statsforanstaltning, blev bekostet af Sorø Akademi, ligesom det Classenske Fideicommis jo allerede i Slutningen af det 18. Aarhundrede var virksomt paa dette Omraade og senest i 1849 havde aabnet den Skole paa Næsgaard, der viste sig levedygtig gennem hele det følgende Tidsrum. Veterinærskolen bestod ganske vist som en Statsinstitution; men saa længe den var isoleret, havde dens Arbejde kun mindre Betydning for den almindelige Landbrugs-

oplysning, og de Beløb paa Finansloven, der da tilflød den, findes paa vor Tavle indtil 1858 opført i Kolonnen for »Dyrlægevesen«. — Men i Tiden nærmest forud for det sidst nævnte Aar var Spørgsmaalet rejst om Landets Forsyning med en større landøkonomisk Læreanstalt. Det var fremme til Drøftelse paa Landmandsforsamlinger og andre Møder og senest i en Regeringskommission. De endelige Forhandlinger paa Rigsdagen i 1855 resulterede saa i Loven om Oprettelse af en Veterinær- og Landbohøjskole af $\frac{8}{10}$ 1856; men om Betimeligheden heraf var Meningerne meget delte. Medens Loven næsten uden Omtale gik til enstemmig Vedtagelse gennem Landstinget, vedtoges den i Folketinget efter udførlige Forhandlinger med kun 44 Stemmer mod 36. — Modstanden rejste sig navnlig ud fra den af Eftertiden jo ingenlunde bekræftede Antagelse, at Talen her var om en Skole til direkte privat Gavn særlig for de store Jordbrugere.

Havde man den Gang set, i hvor høj Grad Landbohøjskolen skulde blive en Skole for den almindelige Landbrugsoplysning, ja et nødvendigt Vilkaar saavel for den almindelige Landbrugsskole som for den hele Landbrugskonsulent-Institution, havde Stemningen sikkert været en anden, og man havde vel tidligere fundet frem til den Udvidelse af Rammerne for vor grundigste Landbrugs-Undervisning, som vi endnu strider for.

Paa Tavlen findes herefter de aarlige Bevillinger til Landbrugs-Oplysningens Fremme ved 1860 opført med omtrent 76.000 Kr. Men ogsaa paa denne Konto vil der ses en meget stærk Stigning af det bevilgede Beløb, indtil det i 1910 naar tæt op imod den halve Million Kroner aarligt. — Det er imidlertid da langt fra alene Landbohøjskolen, der lægger Beslag paa Statsmidler i Landbrugs-Oplysningens Tjeneste. Her er efterhaanden tilkommet Beløb til Landbrugskonsulenter samt til landøkonomiske Rejser, til Foredrag og til Landbrugs-Kursus. Derimod skal det anføres, at heri

ikke er medregnet de Beløb, der direkte kommer den »almindelige Landbrugsskole« til Gode, dels fordi de er saa stærkt blandet med dem, der ydes en Almenskole som den danske Folkehøjskole, og dels fordi de opføres som særlig tilflydende den af Sorø Akademis Midler, noget der forøvrigt ogsaa gælder om en Del af den Sum, der kommer selve Landbohøjskolen til Gode. Det her opførte Beløb kan saaledes tænkes forhøjet med de Penge, der gaar til den almindelige Landbrugsskole, men samtidig formindsket med dem, der særlig vedrører Dyr lægevæsen samt Skovbrug og Havebrug, som det ikke er let at skille ud for sig. — Konsulentvirksomheden begynder for Finanslovens Vedkommende med et lille Beløb paa 1500 Kr. i 1881—82; men er ved Aarhundredskiftet naaet op til ca. 30.000 Kr. og den lægger i 1910 Beslag paa 55.000. Medens saa vel de landøkonomiske Rejser som Foredragene stiller Krav, der vokser fra 5000 til 8—9000 Kr., er der til Landbrugskursus i den sidste halve Snes Aar krævet Tilskud voksende fra en lille Bevilling paa 2000 Kr. til 72.000 Kr. i 1910.

Som Tavlen viser, er det næste, der kalder paa vor Opmærksomhed af Bevillinger paa de aarlige Finanslove det, der er givet Overskriften **Grund-Kultur**. Det har jo i Aarenes Løb aldeles overvejende samlet sig om Hedeselskabets Virksomhed. Det begynder under de aarlige Bevillinger ganske smaat i 1869 med et Beløb af 4000 Kr. til Skovplantning i Vestjylland. Men allerede Aaret efter kommer hertil et Beløb af 3000 Kr. til Engvandingsanlæg samme Sted, og disse to Summer forhøjes i 1872 til 14.000 Kr. Men først i 1873 findes der paa Finansloven en selvstændig Bevilling for Hedeselskabet paa 9600 Kr., der sammen med 8000 Kr. til Skovplantning udgør de 17.600 Kr., som findes paa Tavlen for 1875. Fra nu af vokser saa Beløbene til denne af saa almindelig Sympati om-

fattede Virksomhed Aar for Aar, til vi i 1910 ogsaa her er nær oppe ved den halve Million Kroner. — Men det angaar da baade Virksomheden ved Hedeselskabet og Selskabet »Hedebruget«, og til det oprindelige Skovplantnings- og Engvandingsarbejde er efterhaanden kommet Smaaplantninger og Hegn, Mosekultur, Kanal- og Vandløbsreguleringer, Mergelsøgning samt Mergel- og Gødningstransport.

I Begyndelsen af 1870-Aarene dukker saa frem blandt Finanslovbevillinger et Beløb af 20.000 Kr., der holder sig staaende omtrent uforandret gennem sytten Aar til 1890. Det er Støtte til Landboforeningernes prisværdige Virksomhed til **Fremme af Husbrugene**, som jo for dem allerede da havde været en gammel Opgave. Den antager nu efterhaanden et stigende Omfang, for at munde ud i den selvstændige Husmandsforenings Virksomhed, der senest er opført i 1910 paa Finansloven med et samlet Beløb af ca. 127.000 Kr., deri ikke medregnet Beløbet til korte Kursus, som hovedsagelig ogsaa tilflyder Brugerne af de smaa Jordlodder.

Den næste Finanslovsbevilling, der drager Opmærksomheden til sig, er **Mælkebruget**. I 1876 dukker det frem paa Finansloven med en Bevilling af 2000 Kr. til Forsøg med Opbevaring af Is og Sne. Den stiger straks Aaret efter til 6000 Kr. og er i 1880 oppe paa 22.000 Kr., fortrinsvis til Forsøg med Sammenligning af de forskellige Mælkerisystemer. Det er Indledningen til Forsøgslaboratoriets omfattende Virksomhed; der vel strakte sig ind paa andre Omraader, men i Reglen i saa nær Forbindelse med vor Mælkeridrift, at jeg har fundet Anledning til helt igennem at henføre Beløbene til samme Kolonne, skønt de paa Finansloven er at finde under »Veterinær- og Landbohøjskolen«, hvis andre Omkostninger er indeholdt i Kolonnen for Landbrugs-Oplysning. For Forsøgs-Laboratoriets Vedkommende vokser Beløbet efterhaanden til i Aaret

1885: 43.320 Kr., 1890: 65.000, 1895: 75.000, 1900: 92.000, 1905: 100.000 og bliver omtrent staaende med dette Beløb. Den samlede Sum, som skønnes da at maatte henføres til denne Konto, er imidlertid steget til omtrent det dobbelte. Der er saaledes fra 1888 tilkommet til Smør- og Margarinekontrol et Beløb af 3000 Kr., som stiger til 45.000 i 1910; fra 1893 bevilges et aarligt Beløb til videre Uddannelse af Mejerersker og Mejerister, hvilket stiger til 20.000; i 1903 dukker op Bevillinger til Malkearbejdets Fremme og til Ostningsforsøg med henholdsvis 14.000 og 2000 Kr.; men medens det sidste Beløb stiger noget, er det til Malkearbejdet dalet til det halve i 1910. Ved 1904 tilkommer dels til stedlige Smørudstillinger, dels til Mejeristatistiken Beløb paa 4000 og 9000 Kr., der har holdt sig ret uforandrede. Naar der i den samlede Sum for det sidste Aar findes en lille Nedgang, stammer det fra mindre Bevillinger til Malkearbejdet og til Forsøgslaboratoriet.

En særlig Kolonne er forbeholdt Bevillinger, der staar i Forbindelse med **Handel, Omsætning og Kredit**. Den gør ikke Krav paa nogen Fuldstændighed, og det aller meste af, hvad der i saa Henseende kommer Landbruget til Gode, lader sig ikke saaledes udskille. — Men naar der fra 1880-Aarenes Begyndelse er Tale om en ret betydelig Bevilling under Indenrigsministeriet til Taksation ved Kreditforening for mindre Ejendomme, har jeg ment, at den burde indføres her, saavel som det Tilsyn med Forskudsforeningerne, der etableredes i 1900 med 3000 Kr. aarlig. Fra 1883—84 støtter Staten den private Frøkontrol med 2000 Kr., der stiger i Aarenes Løb og senest, da den er overgaaet til Staten, andrager aarlige Beløb paa 7—8000 Kr. samtidig med, at *V. Stein* som Statens Konsulent i Agrikulturkemi opførtes sidst i 1880-Aarene med nogle faa Tusind Kroner, og endelig krævede Varetagelsen af Landbrugets Interesser i

Udlandet fra 1888—89 Beløb stigende fra 10.000 til 30.000 Kr. i 1910, medens Loven om Handel samt Ind- og Udførsel af Landbrugsprodukter fra 1908 kræver 15.000 Kr.

Endelig melder **Planteavlen** sig fra Midten af 1880-Aarene som formentlig berettiget Parthaver i Statsbevillinger til Landbruget. Indledningen sker ved Støtte til afdøde *P. Nielsens* anerkendte, paa hans Skolelærerlod i Ørslev begyndte og paa Tystofte afsluttede Forsøgsvirksomhed. Denne er jo dér og andet Steds siden vokset saa meget i Omfang, at Bevillingerne alene hertil i 1910 andrager omtrent 180.000 Kr. Noget tidligere begyndt og Side om Side hermed maa nævnes vekslende Beløb til Oldenborrers Bekæmpelse og til Undersøgelse og Bekæmpelse af egentlige Plantesygdomme, og saa kom hertil store Beløb til almindelige Foranstaltninger til Planteavlens Fremme, der begyndte med 50.000 Kr. i 1906—07 og straks efter steg til det Beløb af 100.000 Kr., hvormed de staar opført i 1910. I alt er da denne Side af Landbrugsgerningen paa Finansloven i dette Aar betænkt med et Beløb af omtrent 310.000 Kr.

Indtil Landbohøjskolen aabnede i 1858, angaar det Beløb, der findes i Kolonnen for **Dyrlægevæsen**, hovedsagelig det, som Veterinærskolen kostede Staten. Beløbet hertil findes derfor paa vor Tavle stærkt dalende fra 1860 efter Landbohøjskolens Oprettelse. Men det har siden faaet saa megen Fart, at det i 1910 naaer en Sum af 366.000 Kr., altsaa betydeligt mere end i Nabokolonnen for Planteavlen. Vilde vi, hvad der kunde være nogen Mening i, henføre ogsaa dette Beløb under »Husdyrbruget«, vilde dertil naas en samlet Bevilling af over 1.400.000 Kr. i 1910. — Men Formaalene er det, som sagt, ikke let at holde skarpt ude fra hinanden, og naar det, der især bringer Bevillingerne til Dyrlægevæsenet saa højt op, er Tuberkulosens Bekæmpelse, er vi jo straks inde paa

noget, der i høj Grad maa kaldes en almindelig Samfundsinteresse.

Derimod maa **Prøver med Landbrugsmaskiner og Redskaber** vel kaldes en uomtvistelig Landbrugs-Interesse. Men ved at se paa de smaa Beløb, hvormed denne siden 1898 er støttet paa Finansloven, kommer man uvilkaarligt til at mindes de artige Børn, der ikke beder, men heller ikke faar.

Efter denne, jeg tør vel sige ret objektive Gennemgang af de gennem 75 Aar skete Bevillinger paa de aarlige Finanslove, vil jeg gerne fremsætte nogle mere personlige Bemærkninger.

De meddelte mange Tal er for mig særlig ejendommelige derved, at der ud fra dem synes mig at lyse Gerningernes Spor efter to noget forskellige Slægtled. — Det viser sig ikke blot deri, at der siden Tiden omkring 1890 er sket en saa betydelig Stigning i de Beløb, som stilles til Landbrugets Raadighed, der har derved tillige været Tale om en delvis Forskydning i Forholdet mellem det private Selvvirke og Forenings-Samvirke paa den ene Side og paa den anden Side det Samvirke, der repræsenteres af Staten. Her er Tale om noget som en Princip-Forskel, der nok fortjener Opmærksomhed.

Hos det ældre Slægtled, som jeg er glad ved til Dels at have tilhørt, raadede der en udpræget Sans for Værdien af det Personlige, det Selvhjulpne. Vi saa en særlig Styrke hos det danske Landbrug deri, at det i saa høj Grad udviklede sig ved privat Initiativ og uden kunstig Støtte. Det var i vore Udtalelser et yndet Omkvæd, at vi skulde være tilfredse med at se vore Konkurrenter i Udlandet holdt tilbage i Udvikling ved beskyttende Toldmure eller anden kunstig Hjælp, medens vi selv frit udviklede vort Landbrugssystem saaledes, at det med fornøden Dygtighed kunde møde Fremtidens Konjunktur. Og som Landbruget saaledes følte sig for-

holdsvis selvhjulpet, virkedes der i Fremskridtets Tjeneste med mange oftest helt ulønnede Kræfter. — Saa sent som i 1888 mindes jeg den, ganske vist lidt selvfølende, Udtalelse af en af Landbrugets ældre, nu afdøde virksomme Tjenere, at »vort Arbejde kan slet ikke betales«.

Nu og da kunde vi jo nok skimte Manglerne, der ogsaa let kan komme til at klæbe ved en saadan Betjening. Den kunde jo nok undertiden ønskes udrustet med noget større Sagkundskab, og nu og da skønnes den maaske som ulønnet at tage sig sit Ansvar lovlig let. Desuden maatte vi ikke saa sjældent erkende Rigtigheden i den Udtalelse, at det, som Folk faar for saa ringe en Betaling, agter de ogsaa ringe. — Men vi mente dog, at der var langt mere Grund til Glæde end til Beklagelse over de Udslag af patriotisk Sindelag, som vi saa i de Foranstaltninger, der blev truffene til Landbrugets Fremme og som vi nødigt saa berøvet det Frivillighedens Præg, der da var det almindeligt raadende. — Som en af den Tids Mænd maatte jeg derfor studse, da der for faa Aar siden var Tale om at rejse en betydelig Skolesag »ved egne Midler«, at man da udbrød, »det er vi ikke opdragede til«. Jeg mente, at det just var dertil, at vi var opdragne, det havde været vor Styrke — som vor Svagheit. Men den, fra hvem Udbrudet kom, var da ogsaa en lille Snes Aar yngre. — Det er dette Skel, som jeg mener til Dels findes udtrykt i den vedføjede Tavle.

De tomme Rum, der findes paa Tavlen, er jo nemlig kun tomme, fordi Tallene gælder Stats-Bevillinger. Havde de derimod i al Almindelighed skullet omfatte de to Menneskealderes »Ydelser til Landbrugets Fremme i Danmark«, vilde der have været fuldt op af Materiale til ogsaa at fylde de nu tomme Rum i Kolonnerne. Især altsaa, naar vi baade skulde indføre det, der ydedes uden Statens direkte Hjælp, og vi i Penge vilde omsætte alle de frivillige, vederlagsfri Ydelser.

I Kolonnen for Landbrugs-Oplysning vilde da forud for 1860 kunne indføres ikke blot Landbrugs-lærergerning som *G. O. B. Begtrups* ved Universitetet og *O. Chr. Olufsens* ved det Classenske Fideicommis i Amaliegade; men tillige forskellige private Landbrugs-skolers Arbejde og hele det omfattende Oplysnings-arbejde med Foredrag, Forhandlinger og Meddelelser omkring i de almindelige Landboforeninger og i Landbrugsliteraturen.

Under Grund-Kultur vilde der, før vi ser denne særlig opført paa Finansloven fra 1870, fremtræde alt det, der med ét Navn kunde kaldes »Stordaaden« i de første tre Fjerdedele af forrige Aarhundrede med Jords Rydning, Jords Afsivning og Jords Mergling m. m. — Der var jo her ikke blot Tale om et udstrakt Selvvirke, men ogsaa om Præmiering og Opmuntring gennem Foreninger og paa anden Maade.

Som følgeværdigt skal her ikke tilbageholdes et Eksempel paa, at man ogsaa forstod dermed at holde op i Tide. Da man saaledes paa Jægerspris fandt Anledning til at standse med den hidtidige Præmiering af »Stengærdesætning«, skete det med den Begrundelse, at Nytten deraf nu maatte antages at være almindelig erkendt, og da desuden Fordelen ved fuldkommen Fred paa sin Jord og ved at fries for de Sten, der ligger paa Markerne til Hinder for Dyrkningen, maa være en langt kraftigere Opmuntring end de udsatte Belønninger — ophæves disse.

Ved Omtale af Husmandssagen har jeg allerede tidligere tilladt mig at minde om den fremtrædende Rolle, denne længe havde spillet i det private Samvirke, i Landboforeningslivet, inden der i 1873 blev Tale om at opføre den paa Finansloven. Og gælder det Mælkebruget, véd vi alle, hvor stor en Rolle ogsaa Omsorgen derfor spillede inden 1876. I Foreningslivet kan den maaske siges at være naaet videst, den Gang vort Selskab i 1860 engagerede *Th. R. Segelcke* og

siden med Støtte af det Classenske Fideicommis antog ham som sin første Konsulent. Ja, naar Selskabets Historie gennem 150 Aar snart vil foreligge i en udførlig Redegørelse, vil det sikkert afgive et smukt Vidnesbyrd om, hvad der lod sig præstere under denne Form for Samvirke.

Fæster vi dernæst Opmærksomheden paa Tavlens Kolonne for Planteavl, findes der her et tomt Rum for ikke mindre end 40 Aar, fra 1850 til 1890. Men ind i dette paa Statsbevillinger tomme Rum vil jo erkendes at falde baade et omfattende Selvvirke og megen Opmuntring af denne gennem privat Samvirke til Løsning af saadanne Planteavlsopgaver som vore Græsmarkers Forbedring, Foderroedyrkningen, Sukkerroekulturens mægtige Indledning o. a. — Om den lille Statsbevilling af ca. 3000 Kr. om Aaret før 1850 maa det derimod vistnok siges, at den ikke har været af stor Betydning for sit Formaål. Staten var forøvrigt ikke ene om den ejendommelige Sammenstilling af »Høravl, Farveplanters Dyrkning og Fiskeriernes Fremme«. I en Indberetning til Kongen fra det Classenske Fideicommis' Bestyrelse hedder det saaledes ved samme Tid, at man »har ladet hjemkalde et udsøgt Subject, som i 7 Aar ved vor Foranstaltning har lært Hamp- og Høravling, og man venter gode Følger af et Anlæg med Tobaksplantning og dettes mulige Udbredelse til Krap, Vau, Kartebolle o. a., medens det er en af vore kæreste Bestræbelser at ophjælpe Fiskeriet«.

Medens Planteavlens saaledes først sent faar sin særlige Plads af Betydning paa Finansloven, gælder jo noget andet om Husdyrbruget. Men det maa dog bemærkes, at Statsbevillingernes Størrelse i de samme fyrretyve Aar ogsaa for dette er ret stillestaaende og først fra 1890 viser sit store Opsving. Dermed er jo imidlertid heller ikke her sagt, at der ikke arbejdedes kraftigt frem ogsaa i den Sag i Aarene forinden.

At Husdyrbrugets Fremme straks fra første Færd

finder sin Plads paa de aarlige Finanslove, maa forøvrigt væsentlig tilskrives den nedarvede Statsinteresse for Hestehold, ikke mindst med Krigsvæsenet og med Hofholdningen for Øje. Naar Statens Gunst saa ved den første Husdyrlov alligevel ogsaa kommer til at gælde det øvrige Kræ, skete dette ingenlunde under enstemmigt Bifald.

Ved Husdyrlovens Behandling i Folketinget i 1851, ytrer saaledes en af de første Talere som sin Overbevisning, at det er urigtigt, at Staten saaledes vil opkræve Skatter, for derefter igen at dele dem ud til enkelte Næringsdrivende, og naar han mener, at Staten ikke kan gøre Næringsvejene en større Tjeneste end ved at overlade dem til deres egen naturlige Udvikling, lyder der et »Hør« fra Forsamlingen. — En anden Taler kalder det beklageligt, at danske Landmænd ved Præmier af Staten skal opmuntres til at forædle deres egne Dyr, der ligefrem indbringer Ejeren des større Fordele, med jo større Omhu han opelsker og forædler dem, ja, det forekommer ham endog, at det ikke er noget klædeligt Stempel, som derved sættes paa den danske Landmand, eller noget glædeligt Bevis paa Udvikling og Oplysning her i Landet. — Senere hen udtales der Frygt for, at Loven vil føre videre, end man i Øjeblikket tænker sig. Forslaget skyldes formentlig kun, at man i nogen Tid har raabt saa højt, at Regeringen har ladet sig vildlede af Skrigene, og Taleren mener, at der vil komme flere Raab i den Retning. Han bor i en Egn, hvor Humledyrkning drives meget stærkt og venter, at hans Naboer vil sige: Regeringen maa gøre noget for Humleavlen; den gaar stærkt tilbage, det er nødvendigt, at der gribes kraftigt ind; vi maa understøttes med Præmier for dem, der avler den bedste Humle, og Regeringen maa komme og anlægge os en normal Humlehave, som der sættes en »Overhumlebestyrer« i Spidsen for, for at vise os, hvorledes vi skal bære os ad dermed. — Taleren tilføjer, at han

jo paa ingen Maade anser en saadan Begæring som berettiget; men han mener, at den vil være en rimelig og naturlig Følge af Husdyrlovens Vedtagelse; sker denne alligevel, vil han imidlertid haabe, »at det bliver det sidste Skridt, den lovgivende Magt i Danmark gør i den Retning« !

Det blev det jo nu ikke. Tallene paa Tavlen viser noget andet; men det fremgaar tillige af dem, at det varede over en Menneskealder, inden Planteavlen — hans »Humbleavl« — for Alvor optraadte paa Finansloven. Hvortil dog maa bemærkes, at den stigende Interesse for Husdyrholdet i Aarene forinden til Dels dikteredes af Hensynet til at skaffe en gødningsrigere Jord for Plantekulturer at virke med.

Den sidst nævnte Taler i Folketinget havde jo imidlertid Ret deri, at Statshjælps-Systemet stedse rummer en Fare derved, at Understøttelse i én Retning kalder paa Understøttelser i andre Retninger. Som Planteavlen vil stilles lige med Husdyrbruget, vil Industrien stilles lige med Landbruget o. s. v. lige ned til de enkelte Retninger for Husdyrhold og Plantedyrkning. Retfærdigheden kræver det, og det Retfærdighedshensyn, der maaske var nogenlunde let at begrænse i »Vi alene vide«-Tiden, bliver let uden Grænser i vor demokratiske Tid. Staar man overfor Valget imellem at tage Beskyttelsen fra én, der siges at faa for meget, eller at give til en anden, der menes at faa for lidt, vil man vel ofte vælge den letteste Vej: at lukke Munden paa den sidste ved en forøget Bevilling, og efterhaanden stiger Beløbene.

Det tør saaledes nok siges i sine Følger at være en lidt farlig Sag saaledes at støtte de rent faglige Interesser gennem Bevilling af Statens Midler. Og naar man dog en Tid synes at være gaaet ret villigt dertil overfor vort Erhverv, har det ogsaa nok sine særlige Grunde. Dels blev Landbruget jo med Rette anset som det mest almennyttige Erhverv i vort Land og

dels var det som Eksport-Erhverv ikke saa let at begunstige det ved Toldforanstaltninger, der længe havde været bragt i Anvendelse overfor Industri og Haandværk.

Det er desuden ikke altid saa let at holde ude fra hinanden de Opgaver, der bør være Statens, og dem, der bør løses enten ved kommunalt og Foreningssamvirke eller ved Selvvirke. Det falder maaske sjældent saa simpelt, som ved vort Vej- og Vandaflednings-Væsen. Her tager Staten sig af de store Fællesgoder, Hovedlandeveje og Hovedvandløb, medens det kommunale Samvirke paatager sig Bivejene og de mindre Vandløb, og saa bliver det en personlig Sag for det private Selvvirke at skaffe sig den fornødne mere eller mindre gode Forbindelse med Hovednættet ved sine smaa private Vejanlæg og sine Stikrender. Men saa vidt gørligt bør det vel ogsaa gælde paa alle andre Omraader, at Staten fortrinsvis gør sin Indflydelse gældende overfor de store omfattende Opgaver, i hvis Løsning de Private er for lidt direkte interesserede, til at de kan ventes løst af den Enkelte eller af det mere begrænsede private Samvirke, og at Statsvirket forøvrigt saa vidt muligt indskrænker sig til Omraader, hvor det kun kommer til at virke i samme Grad, som der er en stigende Selvvirksomhed til Stede.

En Bestræbelse herfor var det vel nok, at man straks ved den første Husdyrlov krævede og siden til Dels har overholdt, at Statsydelsen betingedes deraf, at der i samme Øjemed ogsaa ydedes noget væsentligt fra privat Side. Ja, dette Princip om en Hjælp til Selvhjælp har op gennem Aarene virket beroligende ogsaa paa mangan udpræget »Selvvirke-Mand«; men maaske med tvivlsom Ret. — Der er jo nok Grund til at formode, at dette Princip i mere end ét Tilfælde har tjent til at blødgøre en ellers berettiget Modstand mod en eller anden Bevilling. For en Del Aar siden blev vore Dyrskuer stærkt kritiserede og angrebet bl. a. som for-

mentlig rene »Skønheds-Konkurrencer«. Og lidt var der jo om det. Navnlig kan det ikke nægtes, at godt Huld har virket bestikkende. Thi Huld skaber, som bekendt, Heste omtrent i samme Forhold som Klæder skaber Folk. Ganske vist vilde Staten næppe hyde dobbelt op, naar jeg præsenterede min Skræderregning, selv med den Begrundelse, at det er en national Interesse, at danske Mænd er saa vel klædte, som muligt; men gælder det Bevillingerne til vort Husdyrbrug, er der dog ikke Tvivl om, at de nu og da er gaaet glat igennem, fordi vi kunde sige, at vi gav selv, og jeg mindes Sukket fra en landbrugsinteresseret Nabopræst, at han med Lethed kunde faa Statens Hjælp, naar hans Ko skulde bedækkes, men om et Landkort til Væggen i Skolestuen bad han forgæves. Principet om Hjælp til Selvhjælp skulde dog ikke gerne sløve Opmærksomheden for, hvad det er, hvortil Statens Penge bruges.

Nogle finder, at Staten er for rundhaandet, andre at den er for karrig i sine Bevillinger til Landbruget, og maaske har de Ret, som mener, at Sandheden ogsaa her ligger i Midten og at vi indtil videre just har truffet det rette. Men dette kan da i hvert Fald kun faa Lov til at gælde om Helheden, og det vil paa ingen Maade udelukke, at Forholdet ved de enkelte Bevillinger kan afvige meget fra den gyldne Middelvej.

Den hele Bevilling til Landbruget af noget over tre Millioner Kroner om Aaret kan, især i de Milliardtider, hvori vi nu lever, synes noget ret ubetydeligt, medens Landbruget selv, til hvis Fremme de er bestemt, maa kaldes noget i Forhold dertil ganske overordentligt, ikke mindst under de samme, nu raadende Vilkaar. Krigsaarene har jo i høj Grad tjent til at understrege vort Erhvervs Betydning, baade naar det direkte gælder om vort Folks Ernæring, og naar det gælder Købeevnen overfor Udlandet. Her overfor synes nogle faa Tusinde Kroner mer eller mindre i Statens Bevillinger af under-

ordnet Betydning. — Men skulde det om nogen Bevil-
ling kunde siges, at den virkede hæmmende i Stedet
for at fremme Landmandens Selvvirksomhed og hans
private Initiativ, da vil selv én Kroners Værdi være for
meget! Thi det er nu alligevel fortrinsvis ved Selv-
virksomheden, lige ned til den aller beskedneste, at
Værdierne skabes. Det er dér Staten maa søge dem,
hvortil den maatte trænge, og ikke omvendt.

Erkendes den Mulighed ikke at være udelukket,
at de bevilgede Midler ved altfor stor Villighed kan
komme til at virke ganske imod deres Hensigt, maa
det ogsaa tillægges stor Betydning, at man forstaar i
den Henseende at drage det rette Skel. Denne Opgave
vil jo ikke altid falde lige let for de bevilgende Myn-
digheder; men de bør komme dens Løsning saa nær
som praktisk muligt, og Interessen herfor bør være
vaagen ogsaa hos andre end disse Myndigheder. I det
private Selvvirke vil Kritiken være mest vaagen, og
man vil dér hurtigst være klar over den virkelige Værdi
af en Udgiftspost; det sker mindre hurtigt og med
mindre Sikkerhed i Foreningslivet, men aller vanske-
ligst i det store Samvirke, der er Statens. Det er der-
for farligt i for høj Grad at overlade Skønnet til Stats-
myndighederne og tilsyneladende slutte, at alt, hvad de
gør, maa være vel gjort. Ansvarer maa i alle faglige
Spørgsmaal ganske overvejende føles af og hvile paa
Fagets Mænd, og ingen af os maa lukke Øjet for de
Erfaringer, vi kan samle indenfor den Kreds, hvori vi
virker. Kan disse maaske for den Enkelte synes saa
smaa og begrænsede, at vi trykker os ved at regne med
dem, end sige drage dem frem, skal vi dog mindes, at
det ubetydelige bliver betydeligt ved at ganges tilstrække-
lig ofte. Jeg skal da heller ikke tilbageholde nogle
Eksempler fra min egen Erfaringskreds med Bevillinger,
som efter mit Skøn har virket hæmmende i Stedet for
at fremme det overvejende vigtige Selvvirke. Jeg gør
det uanset Faren for, at det skal opfattes som et An-

greb paa selve de statsunderstøttede Institutioner, hvad det ikke er.

I en Aarrække ordnedes noget, der kaldtes »vandrende Kursus for bosiddende Landmænd«, — de har været nærmere omtalt ved et Foredrag her i Selskabet. De varede i fjorten Dage og gav de ved dem virkende Lærerkræfter et helt pænt Vederlag. Men de »bar sig selv« i en Række af Aar med megen Tilslutning, og det blev hyppig gentaget, at faa Penge kom saa let ind som disse Kursuspenge, skønt der var flere Husmænd end Herremænd blandt de kursussøgende. Man bad sig da ogsaa fri, naar Landboforeningerne tilbød af deres Midler at støtte disse Kursus, som de ellers blot gav Navn til. Derimod tror jeg ikke, at vi var saa standhaftige, da senere Staten tilbød sin Støtte. Vi følte os vel smigrede ved Opmærksomheden, og Statsunderstøttelsen kom i hvert Fald. Men det er mit og andres Indtryk, at de siden da er falmende, og mangen Deltager møder som var det kun for at »sidde det lille Statstilskud af«, maaske med den Betragtning, at det er Synd ikke at bruge Pengene, naar Staten nu en Gang har grebet en Del af den store fælles Kasse særlig til Gunst for os. —

I en Aarrække var jeg Leder af en statsunderstøttet Kvægavlsforening, vel hverken ringere eller bedre end de fleste. Men da vi havde virket en halv Snes Aar, gjorde jeg Resultatet saaledes op, at der nok kun var tre, der havde haft virkelig Gavn af den, og det var tre, der vilde være gaaet frem ogsaa uden denne Hjælp. Om de andre Medlemmer kunde det derimod til Dels siges, at de vel var klare over, at de var tilbage med deres Kvæghold og »noget maatte der gøres«. Saa gjorde de det for dem maaske store og usædvanlige, at de meldte sig ind i vor Forening. Men Udbyttet udeblev, da de forsømte den anden og vigtigere Forbedring i det daglige Hold, til Dels maaske i det falske Haab, at det var gjort med at være i Foreningen. — — Og

lad mig saa nævne vor Kontrolforeningsvirksomhed, i hvis Arbejde jeg ogsaa en Tid har været flittig Deltager. Fra gammel Tid har vi benyttet saakaldt Prøvemalkning af vore Køer og skrevet vore Prøvemalkningslister; en beskeden Selvkontrol, der efterhaanden bredte sig og var en lille Indledning til et videre gaaende Driftsregnskab. Men saa kom den Dag, da Mælken ikke blot skulde maales eller vejes, men tillige have sit Fedtindhold bestemt. Det mente vi oversteg vore Evner, skønt vore Mælkerier jo godt kan løse den Opgave —, og vi fik til Hjælp, hvad der en Tid kaldtes Fedtassistenter, men siden udvikledes videre til Nutidens Kontrolassistenter. De tog paa sig Prøvemalkningen og siden meget andet af det Arbejde med Optegnelser og Beregninger, der kunde være blevet Landmandens egen praktiske Skole i det at føre Bog. Det er ham jo fra Fortiden uvant; men naar han er blevet vant dertil, har faaet Praksis deri, er det af alle sine Arbejder det, han bør tøve længst med at overlade til andre. Nu har man længe ydet Statens Støtte til at fri ham derfor, og ganske vist sker det ved Siden af nogen »Selvhjælp« i Form af en lille Pengeydelse; men kun i meget ringe Grad ved den langt vigtigere Selvhjælps-Form, at Landmanden selv tager sig af sin egen Bogføring. En vigtig Fremgang kan nok her siges hæmmet ved Statsbevillingerne.

I Tilfælde som disse mener jeg altsaa, at Statens velmente Omsorg har virket til Skade for den Selvvirksomhed, der i vort Samfund er som Bladenes Millioner paa vore Træer. Stamme og Grene har deres Værd, men Bladene er Frembringelsens Værksteder. — Vi maa regne med, at vi gaar en forøget Statsdrift i Møde og kan maaske have Grund til at glæde os over de Op-gaver, en saadan vil kunne løse; men dobbelt vigtigt er det da, at den følges af en samtidig voksende indsigtfuld og energisk Selvdrift, og at vi vogter os for de Farer, hvoraf denne trues.

Det er, hvad jeg mener, at de viste Tal for Statsbevillinger til Landbruget i Danmark kan tjene til at minde os om.

Foredraget blev efterfulgt af følgende Diskussion:

Den ledende Præsident, Kammerherre *C. Bech* udtalte, at han med megen Interesse havde fulgt Foredragsholderens Oversigt over Statsbevillingerne til Landbruget og de tankevækkende Bemærkninger, der blev knyttet dertil; men Taleren fandt, at man maatte skelne mellem Bevillinger, der havde til Formaal at støtte rent samfundsnyttige Opgaver, og saadanne Bevillinger, hvor det personlige Moment mere træder i Forgrunden. Hvor der løber et Vandløb gennem et Engdrag, maa det være Formaalet med Reguleringen, at denne foretages saaledes, at alle de tilstødende Lodsejere faar Gavn af deraf, men dette kan ikke ske, uden at man har en fast og bestemt Plan at gaa efter. Det er muligt, at Tilskudene fra Statens Side ofte er kommet noget spredt, og at det har skortet noget paa System; men det er vanskeligt at undgaa nogen Tilfældighed i en Sag som denne, der er vokset frem saa at sige af sig selv.

Professor *B. Bøggild* kunde i det væsentligste give Foredragsholderen sin Tilslutning. Der holdes jo Aaret rundt i Massevis af Foredrag, og mange af dem gør vistnok ikke den tilsigtede Nytte; thi det er sikkert rigtigt, at de Husmænd, der af egen Trang betaler for at høre et Foredrag, faar mest Udbytte deraf. Det gaar her som med gratis Uddeling af Bøger; Nytten heraf er tvivlsom; thi de Bøger, Folk køber og betaler, læser de, medens de Bøger, de faar gratis, ofte faar Lov til at staa ulæste hen. Med Hensyn til Tilskudet til Maskinbrug passede Bemærkningen om de artige Børn, der intet faar, fordi de tier stille, ikke rigtigt; thi vi har i Virkeligheden ikke ti, men Gang paa Gang henledt Regeringens Opmærksomhed paa Nødvendigheden af større Tilskud, men det skal gerne indrømmes, at det ganske vist ikke har nyttet stort.

Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* tvivlede ikke paa, at man jo nok kunde finde en eller anden Bevilling, der maaske havde været mindre velovervejet, men det var dog sikkert undtagelsesvis, og det vilde derfor være uheldigt, saafremt man af Foredragsholderens Udtalelser i videre Kredse skulde faa det Indtryk, at visse Tilskud fra Statens Side havde virket i uheldig Retning. Foredragsholderen havde nævnet Tilskudene til Kvægavlsforeningerne og Kontrolforeningerne. Kvægavlsforeningerne faar kun 100 Kr. pr. Forening, og det kan ganske

vist synes underligt, at et saa lille Beløb kan spille nogen Rolle, naar man ved, hvor meget Tyrene koster i Indkøb; men ikke destomindre var det Talerens Opfattelse, at det vilde gøre stor Skade, hvis man stryger Bevillingen. I 1912 strøg man Bevillingen paa 50 Kr. til hver Svineavlsforening, idet man gik ud fra, at de faa Kroner pr. Medlem, det kunde andrage, ingen som helst Rolle spillede, men Følgen blev alligevel, at Svineavlsforeningerne forsvandt. Tager man nu Tilskudet bort fra Kvægavlsforeningerne, vil det sikkert gaa disse paa samme Maade. Det blev nævnet, at Kontrolforeningerne har bidraget til, at Landmanden ikke følger de enkelte Køer i sin Besætning saa nøje som tidligere, men overlader dette til Kontrolassistenten; maaske er dette i enkelte Tilfælde rigtigt; men til Gengæld faar de virkelig interesserede bedre Materiale til Bedømmelse af deres Køer, og Kontrolforeningerne har gjort uvurderlig Nytte ved at fremme Interessen for Regnskabsvæsen blandt Landmændene. Ganske vist havde man før Kontrolforeningernes Fremkomst Prøvemalkninger paa de store Gaarde, men det var først med Kontrolforeningerne, de blev indført i det almindelige Bondebrug.

Statskonsulent *K. Hansen* kunde ogsaa indrømme, at man kunde finde Tilfælde, hvor Bevillingerne fra Statens Side havde gjort tvivlsom Nytte, og hvor der kunde være Anledning til Kritik. Naar der har været givet Tilskud til Foretagsvirksomhed saaledes, at Folk slipper for at afholde nogen af Omkostningerne, eller naar Landmændene kan faa Udgifterne til et Forsøg paa deres Mark dækket af Staten, skulde Taleren gerne indrømme, at der heri kunde være noget, der udæsker til Kritik. Men man bør dog være noget varsom med sin Kritik; thi i sin Helhed har den Støtte, Staten har ydet, været af overordentlig stor Betydning for Landbruget; større end Foredragsholderen var tilbøjelig til at mene. Statstilskudet til Landbruget er vokset fra 77.000 Kr. i 1835 til ca. 3 Mill. Kr. i 1910, men der er ingen Anledning til at finde denne Vækst foruroligende, thi hvis vi kunde regne ud, hvor store Beløb disse Bevillinger har frembragt eller været med til at frembringe gennem Landbrugets hele økonomiske Udvikling, vilde vi naa til overordentlig store Tal. Høst-udbyttet var ved Periodens Slutning 3 Gange saa stort som ved Periodens Begyndelse, og Statens Støtte har en meget væsentlig Part i denne Udvikling. For Husdyrbrugets Vedkommende kan der sikkert gøres lignende Betragtninger gældende, og Resultatet bliver da det, at de Udgifter, Staten har haft, bliver forsvindende i Forhold til det Udbytte, der er

naaet. Taleren troede derfor, man burde være noget varsom med særligt at hæfte sig ved de Tilfælde, der kunde udæske Kritikken.

Forstander *S. C. A. Tuxen* fandt, at man ikke kunde anstille Beregninger paa Grundlag af, hvad der er naaet, thi der er jo ingen, der véd, hvad der kunde være naaet uden Tilskud fra Statens Side. Gaar vi ud over Markerne og ind i Staldene, saa ser vi vel, at vi er naaet et Stykke frem, men vi maa dog samtidig indrømme, at der for de fleste er meget langt tilbage endnu. Og for at naa virkeligt frem, var det det personlige Arbejde — Selvvirket — det gjaldt om at kalde paa. Det kan ikke være nogen Skade til, at Kritikken kommer frem, thi det er altid bedre, naar der tales frit ud, end naar der skumles i Krogene. Der er sagt, at saafremt de 100 Kr. tages bort, der gives i Tilskud til Kvægavlsforeningerne, saa vil de ikke kunne bestaa, saa forsvinder de; men hvad er saa i Grnnden det hele værd. Hvis det er Tilfældet, viser det jo netop, at der er noget galt, og vi er da bedre tjent med, at Kritikken kommer frem end med at glatte over det og lade som ingen Ting. Taleren havde ønsket at slaa til Lyd for, at man ved Tildeling af Statstilskud nøje burde have Opmærksomheden henvendt paa, at Tilskudet ikke kom til at svække det private Initiativ; thi i alle Tilfælde, hvor dette skete, gjorde de faa Kroners Statstilskud langt større Skade end Gavn.

Professor *T. Westermann* fandt, at man burde have Opmærksomheden henvendt paa, at Tilskud fra Statens Side jo i mange Tilfælde kunde have stor Betydning ved at virke som Agitation for en Sag og ved at bidrage til, at nye Foretagender blev sat i Gang. Det er jo for saa vidt rigtigt, at Landmændene kan udføre de lokale Markforsøg selv, men naar vi i sin Tid anmodede Staten om Tilskud til disse Forsøg, var det fordi, vi mente, at Sagen ikke kunde gennemføres uden denne Støtte. Udviklingen medførte, at der blev Brug for en Række Konsulenter og at Forsøgsvirksomheden blev et fast Led i Landboforeningernes Arbejdsplan, og alle vil sikkert indrømme, at vi ikke havde staaet, hvor vi nu staar, uden Statens Støtte til Planteavl. De Penge, Staten har ydet paa dette Omraade, er sikkert godt givet ud; vi har Brug for en stor Produktion, og det er derfor naturligt, at man ogsaa fra Statens Side anvender de Midler, der staar til Raadighed, for at fremme Produktionen. Hvor langt vi kunde være kommet uden Tilskud fra Staten, er jo ikke godt at sige; vi maa derfor holde os til, hvad der er naaet, og hvis man foretager en Opgørelse over Bevillingerne til Planteavlens Fremme og

Planteproduktionens Størrelse, vil man se, at efterhaanden som Bevillingerne stiger, stiger ogsaa Høstudbyttet meget stærkt. Hvis man konstruerer Kurver for Bevillinger og Produktion, vil man for Planteavlens Vedkommende se, at de følger hinanden saaledes, at den Kurve, der angiver Planteproduktionens Størrelse, bevæger sig stærkt opad i samme Grad som den Kurve, der angiver Bevillingernes Størrelse, stiger. De to Kurver følger hinanden paa en saadan Maade, at det synes berettiget at forudsætte en vis Forbindelse imellem dem, og man føres uvilkaarligt til at tyde dette Forhold som et sikkert Tegn paa, at Tilskudene fra Statens Side til Planteavlens har svaret udmærket Regning. Rent økonomisk set troede Taleren derfor at turde sige, at disse Statstilskud som Helhed havde virket meget heldigt; om de i personlig Henseende havde virket ligesaa heldigt, var en Sag, som Taleren ikke turde dømme om.

Proprietær *J. A. Lemming* havde med megen Interesse fulgt saavel Foredraget som den følgende Diskussion og kunde tiltræde de Udtalelser, Professor *Westermann* havde fremsat. Naar han tog Ordet, var det for at fremsætte et Forslag. Forstander *Tuxen* har, i den Oversigt, han har udarbejdet over Bevillingerne til Landbruget, udelukkende holdt sig til hvad der er ofret fra Statens Side; vi har set Debetsiden for Landbruget — hvad Landbruget har modtaget — men for at faa det rette Billede burde vi ogsaa have set Landbrugets Kreditside — hvad det til Gengæld har ydet. Der burde tilføjes 3 Rubrikker, een for det samlede Høstudbytte, een for Kreaturstyrken og een for Landbrugseksportens Størrelse, det vilde da vise sig — hvad Taleren iøvrigt ikke tvivlede paa — om Udbyttet stod i Forhold til Ofrene. Taleren vilde henstille, at Foredragsholderen tilføjede disse Rubrikker ved Foredragets Offentliggørelse i »Tidsskrift for Landøkonomi«.

Forstander *S. C. A. Tuxen*: Man kan ikke saaledes opfatte det hele som en Forretning; den lille Sum, Bevillingerne andrager, drukner jo ganske ved Siden af alle de øvrige Faktorer, der har været medvirkende ved Landbrugets Fremgang. Det er jo ikke Staten, der driver vore Jorder; det er den enkelte Landmands personlige Indsats, det i første Linje kommer an paa. Taleren tvivlede ikke om, at Statstilskud i mange Tilfælde kunde gøre Gavn, men det bør anvendes kyndigt, og vi bør navnlig vaage over, at det ikke i nogen Retning kommer til at skade det personlige Initiativ.

Kammerherre *C. Bech*: Det er udtalt gentagende af Foredragsholderen, at Statsbevillingerne kan komme til at svække

Selvvirke, men der er da Grund til at gøre opmærksom paa, at Statstilskudene netop i mange Tilfælde kan bidrage til at støtte det personlige Initiativ. Professor *T. Westermann* pegede med Rette paa den store Fremgang, der har været for Planteavlens Vedkommende; men det kolossale Opsving i Mælkeproduktionen havde vi sikkert heller ikke naaet uden Støtte fra Statens Side. Vi bør derfor være varsom med Kritik; ganske vist er Selvkritik en god Ting, men der er dog den Fare derved, at naar vi kritiserer os selv, viser vi ogsaa Vejen for Kritik udefra.

Taleren bragte derefter Forstander *S. C. A. Tuxen* en hjertelig Tak for hans udmærkede Foredrag og rettede dernæst en Tak til Deltagerne i Diskussionen.

Da ingen yderligere ønskede Ordet, sluttede dermed Mødet.

Til Diskussionen har Forstander *S. C. A. Tuxen* siden sendt Tidsskriftet et Indlæg i Henhold til den af Proprietær *J. A. Lemming* skete Henstilling. Dette Indlæg vil blive optaget i et følgende Nummer.
